

Bifolium

Nieuws over handschriften en oude drukken

Redactie: p/a Vakgroep Mediaevistiek, Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 56, 9712 SJ Groningen NL

3

APRIL 1984

Ter inleiding

Het jaar 1984 lijkt vooral op het gebied van handschriftenstudies interessant te worden. Eind maart vonden te Nijmegen twee studiedagen over de ontsluiting van middeleeuwse handschriften in de Nederlanden plaats, waarover u hieronder een kort verslag aantreft; in de zomer en herfst wordt een aantal belangwekkende tentoonstellingen georganiseerd. In Nederland wordt veel aandacht besteed aan de Geert Grote herdenking, met exposities, bundels en een congres. De redactie constateert met vreugde dat het aantal abonnees op Bifolium nog steeds toeneemt. Sinds 1 december 1983 is het blad geen uitsluitend Groningse aangelegenheid meer: op die datum is een van de redactieleden, Helen Wüstefeld, in dienst getreden als bibliothecaris van het Rijksmuseum Het Catharijneconvent te Utrecht.

Voor volgende nummers willen we graag meer informatie over activiteiten op het gebied van oude drukken opnemen. Relevante gegevens zien wij als altijd gaarne tegemoet.

T E N T O O N S T E L L I N G E N

BAZEL, Universiteitsbibliotheek, *Basler Buch-illustration, 1500 bis 1545* (31 maart - 30 juni 1984). De catalogus door F. Hieronymus verscheen als nr. 2 in de reeks 'Oberrheinische Buch-illustration' (Publikationen der UB Basel, 5) en bevat op 813 pp. ook 80 pp. met afbeeldingen. ISBN 38 5953 0127.

DEVENTER, Athenaeumbibliotheek, *Het geestelijk leven in Deventer ten tijde van Geert Grote* (17 augustus - 30 oktober 1984). Thema's: de eerste gemeenschappen van de Broeders en Zusters van het Gemene Leven in Deventer en omgeving, handschriften en archivalia, uitstraling in literatuur en kunst, hernieuwde belangstelling voor de Moderne Devotie in de 19e en 20e eeuw. Het Stedelijk Museum 'De Waag' te Deventer organiseert tegelijkertijd een tentoonstelling *Het wereldlijke Deventer ten tijde van Geert Grote*, met als onderwerpen stadsverdediging, bouwen, handel en nijverheid, muntslag, dagelijks leven. Voor gegevens over begeleidende publicaties zie onder Utrecht, Catharijneconvent. DIEST (België), Stedelijk Museum, *De Kartuizers en hun klooster Zelem, bij het negende eeuwfeest van de orde (1084 - 1984)* (29 juni - 30 september 1984). Getoond worden handschriften en oude drukken, iconografisch en archivalisch materiaal uit het klooster Zelem. Een catalogus wordt samengesteld door F. Hendricks en J. Deschamps. Ca. BFr 600.

EDAM, Grote Kerk of St. Nicolaaskerk, *De librije van de St. Nicolaaskerk* (zomer 1984). Een begeleidend boek is in voorbereiding. De Hervormde Gemeente in Edam en de Koninklijke Bibliotheek organiseren gezamenlijk deze tentoonstelling die ca. honderd, voornamelijk 16e eeuwse, banden uit het bezit van de Librije zal omvatten. Voor nadere informatie wende men zich tot de afdeling Oude

'De Gheestelyke Melodie', hs Ltk 2058, f.39v (bewaard in UB Leiden). Te zien op de Geert Grote tentoonstelling in het Catharijneconvent.

Drukken van de Koninklijke Bibliotheek.

GOUDA, Archiefgalerij 'De Goutse Librij' (Spieringstraat 1), *Voleynt ter Goude by my Gheraert Leeu* (5 mei - 29 juni 1984). Een beknopte tentoonstelling van de Goudse Gemeentelijke Archiefdienst over de drukker Gerard Leeu en zijn (geïllustreerde) incunabelen.

's-GRAVENHAGE, Koninklijke Bibliotheek, *75 jaar bindkunst in Nederland* (14 maart - 27 april 1984). Expositie van een keuze uit de banden die werden ingezonden voor een handboekbindwedstrijd georganiseerd naar aanleiding van het 75-jarig bestaan van de FGE (Organisatie van Fabrikanten van Grafische Eindproducten), met daarnaast een overzicht van de boekbindkunst in Nederland gedurende de laatste 75 jaar. In de catalogus staan veel banden afgebeeld. Fl. 35,-.

's-GRAVENHAGE, Koninklijke Bibliotheek, *Boeken van en rond Willem van Oranje* (8 juni - 26 juli 1984). Uit het oude (Oranje-) Nassau bezit worden ongeveer vijftientig handschriften getoond. Verder zullen gedrukte werken uit het bezit van Willem van Oranje en autografen van hem en zijn tijdgenoten te zien zijn. Er komt een catalogus.

's-GRAVENHAGE, Rijksmuseum Meermann-Westreenianum, *25 jaar Mercator* (2 mei - 16 juni 1984). Jubileumtentoonstelling van de Vereniging van liefhebbers en beoefenaars van het italic schrift 'De Ganseveer'. Londen, British Library, *Renaissance painting in manuscripts, treasures from the British Library* (20 mei - 30 september 1984). Eerder te zien geweest in het Getty Museum, Malibu, en de Pierpont Morgan Library, New York. Meesterwerken van de Europese verluchtingskunst tussen 1450 en 1560. De Amerikaanse catalogus verscheen bij de Hudson Hill Press, New York 1983. 224 pp., 214 afb. waarvan 35 in kleur. \$50.

Londen, British Library, *The English Provincial Printer, 1700-1800*, nog steeds te zien.

Londen, Hayward Gallery, *English Romanesque Art 1066-1200* (3 april - 8 juli 1984). Een tentoonstelling over de kunst (ook in handschriften) en architectuur in Engeland in de eerste anderhalve eeuw na de Normandische verovering. De catalogus is verschenen bij Weidenfeld & Nicolson, Londen, en kost £19.95 (geb.) of £10.95 (pbk.).

NANCY, Musée Lorrain, Chapelle des Cordeliers, *La plume et le parchemin* (29 mei - 29 juli 1984). Expositie van handschriften uit Lotharingen. Er verschijnt een catalogus.

NIJMEGEN, Gemeentearchief, *Middeleeuwse handschriften en oude drukken uit het Gemeentearchief Nijmegen* (30 maart - 16 april 1984). Gidsje samengesteld door A. Geurts en P. Nissen. De tentoonstelling werd georganiseerd ter gelegenheid van de studiedagen 'Ontsluiting van middeleeuwse handschriften in de Nederlanden', waarover hieronder meer. De collectie is beschreven in een binnenkort te verschijnen catalogus.

NIJMEGEN, Nijmeegs Volkenkundig Museum (op het Heyendaalterrein), *Moderne Devotie, figuren en facetten* (27 september - 23 november 1984).

Visualisering van diverse aspecten van het leven en werk van Geert Grote en van de Moderne Devotie door middel van handschriften en oude drukken uit de collecties van de UB Nijmegen en andere oostnederlandse bibliotheken. Er verschijnt een PARIJS, Bibliothèque Nationale, *Galerie Mazarine, Dix siècles d'enluminure italienne, du VIe au XVIIe siècle* (8 maart - 30 mei 1984). Deze grote overzichtstentoonstelling is in vier rubrieken verdeeld: van de late oudheid tot aan de Romeinse tijd, de dertiende eeuw, de tijd van Giotto en de renaissance. De geïllustreerde catalogus kost 140 F. 193 pp., 167 zw/w platen en 24 in kleur.

A46
**Dit is een schoē boeck kē
en is ghehetē (Qui sequit me) en met
ten anderē driē boeckhēs nu nieuwe
gheprintē neerstelic ghecorrigeert**

**Die mi na volcht en wandert niet in
dufternē leide die here. . .**

**Qui sequitur me nō ambulat in tene
bris dicit dominus. . .**

anno 1505. \$

Titelpagina van een Nederlandse vertaling van Thomas à Kempis, *De Imitatione Christi* (Utrecht, Catharijneconvent).

UTRECHT, Rijksmuseum Het Catharijneconvent, *Geert Grote en de Moderne Devotie* (14 april - 24 juni 1984). Aan de hand van middeleeuwse kunstwerken als schilderijen en beelden, maar ook een groot aantal handschriften en oude drukken wordt een historische tentoonstelling georganiseerd over Geert Grote, de Moderne Devotie, de eerste stichtingen van de Broeders en Zusters van het Gemene Leven en hun schrijfactiviteiten. Ook aan Geert Grote's belangrijkste volgelingen, zoals Thomas à Kempis, wordt aandacht besteed. Voor het eerst kan men zien hoe geloofsleven, geestelijke literatuur en beeldende kunst zeer nauw met elkaar verbonden waren. In samenwerking met het Stedelijk Museum 'De Waag' en de Athenaeumbibliotheek, beiden te Deventer, wordt een bundel artikelen gepubliceerd, waarin de verschillende onderdelen van de tentoonstelling nader worden besproken. Het boekje bevat 64 pp. en ca. 60 foto's (fl 10,-).

CONFERENTIES

Op 30 en 31 maart organiseerde de afdeling Hulpwetenschappen der geschiedenis van de KU Nijmegen twee drukbezochte studiedagen over het thema 'Ontsluiting van middeleeuwse handschriften in de Nederlanden'. In kleine kring werd gesproken over gebeden- en getijdenboeken (ingeleid door G. Achten en G.C. Huisman), boekbanden (Jos. M.M. Hermans), humanistische handschriften (A. Derolez) en boekverluchting (M. Smeyers). Een grote groep belangstellenden volgde lezingen met een meer algemeen karakter: over catalogiseeractiviteiten in de Koninklijke Bibliotheek (A.S. Korteweg) en de UB Leiden (P.F.J. Obbema), over de inventarisatie van middelnederlandse artesliteratuur (R. Jansen-Sieben), over een geïllustreerde inventaris van de middeleeuwse handschriften in Nederland (J.P. Gumbert). In een 'presentatie lopend onderzoek' werden acht projecten uiteengezet. De zaterdagmiddag was geheel gewijd aan de computer als hulpmiddel bij het catalogiseren, met lezingen door C.M.G. Berkevens-Stevelinck over de centrale catalogus van brieven, A.J. Geurts en J. van Krieken over het in Nijmegen lopende PCC-project en van C.H.A. Koster over de computer en de menswetenschappen. Een verslag van deze studiedagen zal in het najaar verschijnen.

GEERT GROTE HERDENKING

Ter herdenking van het feit dat zeshonderd jaar geleden Geert Grote, de grondlegger van de Moderne Devotie, in Deventer overleed, organiseert het Centrum voor Middeleeuwse Studies van de KU Nijmegen op 27, 28 en 29 september 1984 een congres, waar ook aandacht zal worden besteed aan het intellectueel leven van de Moderne Devoten: scriptorium en bibliotheek, geschriften van de Devoten, vorming en onderwijs. Informatie kan men verkrijgen bij drs P. Bange, Instituut voor Middeleeuwse geschiedenis, Erasmusplein 1, postbus 9103, 6500 Nijmegen.

LITERATUUR

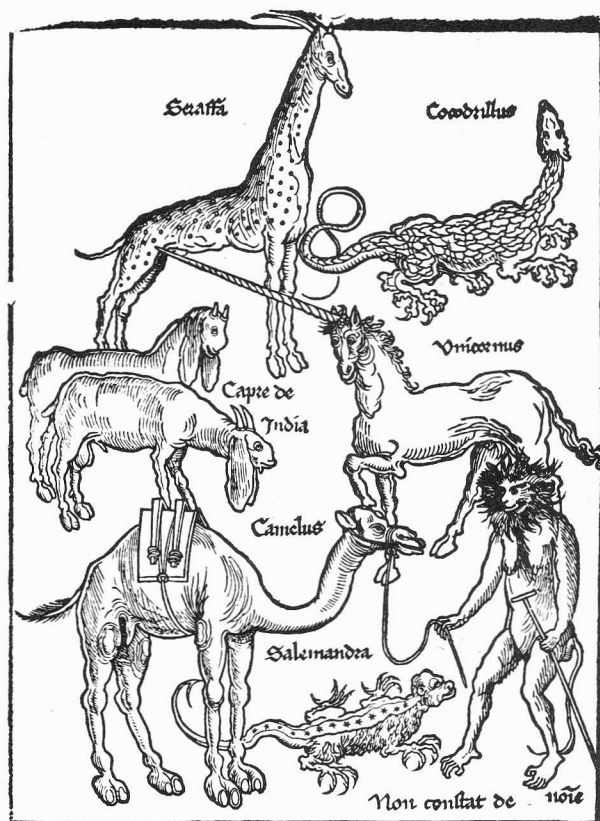
BESAMUSCA, B. Repertorium van de middelnederlandse Karelepiek : een beknopte beschrijving van de handschriftelijke en gedrukte overlevering. Utrecht, HES, 1983. 200 pp., met afb., fl 46,95. ISBN 90 619 40443.

BOEKEN VERZAMELEN: opstellen aangeboden aan mr J.R. de Groot bij zijn afscheid als bibliothecaris der Rijksuniversiteit te Leiden. Leiden, Bibliotheek der Rijksuniversiteit, 1983. 368 pp., met afb., fl 37,50 excl. verzendkosten. ISBN 90 638 50573.

BOZZOLO, C. & E. ORNATO Pour une histoire du livre manuscrit au moyen âge. Trois essais de codicologie quantitative. Supplément (pp. 355-407). Parijs, CNRS, 1983. F 40. ISBN 2 222 03262 8.

BRASWELL, L.N. Western manuscripts from classical antiquity to the renaissance. A handbook. New York, Garland, 1981. xxi+382 pp., \$55. ISBN 08 240 95413.

BUIJTENEN, M.P. van De bijbel van de Regulieren te Utrecht : 15e-eeuws schisma in het licht van 13e-eeuws Frans handschrift. Met een codicologische bijdrage van dr G. Gerritsen-Geywitz. Utrecht, Universiteitsbibliotheek/HES, 1984. 95 pp., 9 zw/w afb., fl 19,50 (na de Utrechtse tentoonstelling fl 25,-).

Exotische (fabel)dieren uit Bernhard von Breidenbach, Die heylighe bevarden tot dat heylighe grafft in Jherusalem. Mainz, Eerhaert Rewich, 1488. UB Utrecht, Rariora, qu 64, f.158r.

CALKINS, R.G. Illuminated books of the Middle Ages. Londen, Thames & Hudson, 1983. 341 pp., 175 afb. waarvan 27 in kleur, £35. ISBN 05 0023 3756.

HANDSCHRIFTEN en oude drukken van de Utrechtse Universiteitsbibliotheek. Catalogus bij de tentoonstelling in het Centraal Museum te Utrecht ter gelegenheid van het 400-jarig bestaan van de bibliotheek der Rijksuniversiteit. Utrecht, Universiteitsbibliotheek, 1984. 391 pp., veel afb., fl 25,- tijdens de tentoonstelling (tot en met 23 april 1984), daarna en in de boekwinkel fl 39,50. ISBN 90 6914 304 3.

HARTMAN, J. An introduction to the illuminated manuscripts. Londen, HMSO, 1983. 48 pp., 7 zw/w en 28 kleurenafb., £4.95 (het betreft de handschriften van het Victoria & Albert Museum).

INKUNABELHOLZSCHNITTE aus den Beständen der Universitätsbibliothek (Basel). Nachdruck des Katalogs der Ausstellung von 1972 mit Ergänzungen und Korrekturen. (Oberrheinische Buchillustration, 1). Basel, Universitätsbibliothek, 1983 (Publikationen der UB Basel, 6).

KRISTELLER, P.O. Iter Italicum. Accedunt alia itinera. A finding list of uncatalogued or incompletely catalogued humanistic manuscripts of the renaissance in Italian and other libraries. Vol. III : Alia itinera I. Australia to Germany. Leiden, Brill, 1983. 747 pp. ISBN 90 040 69259.

LINDEN, F. van der Over letters en schrift en de beginselen van het schrijven. De Bilt, Canteleer, 1983. 169 pp., ruim 200 afb., fl 49,50. ISBN 90 213 07553.

PERNOUD, R. & J. VIGNE La plume et le parchemin. Parijs, Denoël, 1983. 32 kleurenplaten. F 120.

RICHTLINIEN Handschriftenkatalogisering. 3., überarbeitete und erweiterte Auflage. Bonn-Bad Godesberg, Deutsche Forschungsgemeinschaft, 1983. 42 pp.

ROBERTS, C.H. & T.C. SKEAT The birth of the codex. Londen, Oxford UP, 1983. 78 pp., 6 pl., £13. ISBN 0 19 726024 1 (bijgewerkte en uitgebreide versie van het artikel van Roberts uit 1954).

SANDLER, L.F. The Psalter of Robert de Lisle in the British Library. Londen, Harvey Miller (etc.), 1983. 142 pp., 57 zw/w afb., 25 in kleur, ca. fl 300,-.

TRAPP, J.B. (ed.) Manuscripts in the fifty years after the invention of printing : some papers read at a colloquium at the Warburg Institute on 12-13 March 1982. Londen, The Warburg Institute/ University of London, 1983. 112 pp., 54 afb., ca. fl 70,-. ISBN 08 548 10617.

V A R I A

BIBLIOTHEEK WARMOND

In januari heeft de overdracht plaatsgevonden van de handschriften en oude drukken uit de bibliotheek van het Groot Seminarie Warmond (voorheen in depot bij de Katholieke Theologische Hogeschool in Amsterdam) naar het Rijksmuseum Het Catharijneconvent te Utrecht. De collectie zal als bruikleen worden opgenomen en onder de oorspronkelijke nummers toegankelijk blijven. De bibliotheek van het Groot Seminarie is nu over verschillende instellingen verspreid geraakt. Terwijl in het Catharijneconvent alle handschriften (ook de moderne) en de oude drukken tot 1550 zijn ondergebracht, is het materiaal dat betrekking heeft op de Jezuïeten naar Nijmegen verhuisd. De collectie boeken gedrukt na 1550 is gekocht door de Rijksuniversiteit Limburg. De KTH in Amsterdam tenslotte heeft een keuze kunnen maken uit de voor deze instelling interessante boeken.

HANDSCHRIFTEN UIT BERLIJN

De heer G. Achten, werkzaam op de handschriftenafdeling van de Bibliothek Preussischer Kulturbesitz in Berlijn, maakte tijdens de Nijmeegse studiedagen melding van het feit dat een aantal handschriften die voor de oorlog in de Berlijnse Staatsbibliotheek bewaard werden, en waarvan werd verondersteld dat ze tijdens de oorlog verloren waren geraakt omdat ze noch in Oost noch in West-Berlijn te vinden waren, enige tijd geleden in de Universiteitsbibliotheek van Krakau, Polen, is opgedoken. Voor nog steeds als 'verschollen' opgegeven handschriften melde men zich dus bij de UB Krakau.

BIFOLIUM is een informatieblad over activiteiten rond handschriften en oude drukken. Het bevat zoveel mogelijk recente gegevens over tentoonstellingen, catalogi, conferenties, workshops, bijeenkomsten van codicologen en/of bibliografen. Bij beschikbare ruimte kan een kort verzoek om informatie worden opgenomen. Bifolium verschijnt tweemaal per jaar, in april en oktober. Een abonnement kost voorlopig vijf gulden per vier nummers: na opgave van naam en adres bij de redactie ontvangt men een accept-girokaart. Redactie: Jos.M.M. Hermans (050-118093), G.C. Huisman (050-116370), W.C.M. Wüstefeld (030-313835).

WATERMERKENLAMP

Onlangs heeft de Belgische ir K. Broes een apparaat ontwikkeld waarmee men op eenvoudige wijze papiermerken in boeken kan overtekenen. De constructie van de heer Broes is heel simpel en gemakkelijk na te maken. De kosten voor het materiaal bedragen ongeveer fl 120,-. Het toestel is licht van gewicht en inklapbaar, dus gemakkelijk mee op reis te nemen. Een bouwtekening met toelichting is afgedrukt in nr. 3 van de 'Gazette du livre médiéval'. Wie moeilijkheden mocht onder- vinden bij het in elkaar zetten mag contact opnemen met de ontwerper : Broekstraat 12, B-1710 Dilbeek.

BOEKBANDEN

Tijdens de Nijmeegse studiedagen heeft zich een groep gevormd van mensen die boekbanden tot ca. 1600 bestuderen. Men neemt zich voor geregeld bij elkaar te komen om problemen en mogelijke oplossingen te bespreken. Als thema's werden genoemd: een eenduidige terminologie, problemen van beschrijving en identificatie van stempels (opzet van een centraal stempelarchief). Wie belangstelling heeft voor dit 'bandgenootschap' (naar een naam wordt nog gezocht) kan zich melden bij dr J. Storm van Leeuwen, Koninklijke Bibliotheek, postbus 90407, 2509 LK 's-Gravenhage. Een eerste oriënterende bijeenkomst zal worden gehouden op donderdag 7 juni a.s., in de KB, 's morgens om 10.30. Een discussiestuk zal aan belangstellenden van te voren worden toegezonden.

INFORMATIE GEVRAAGD

Van prof. James H. Marrow, University of California, History of Art Department, 405 Doe Library, Berkeley CA 94720, USA, komt het volgende verzoek:
I am preparing a reprint and a supplementary volume to the corpus of Dutch illuminated manuscripts originally published by A.W. Byvanck and G.J. Hoogewerff from 1922-1925/26 (Noord-Nederlandsche miniatures in handschriften der 14e, 15e en 16e eeuwen. / La miniature hollandaise dans les manuscrits des 14e, 15e et 16e siècles). To aid me in collecting material for the new or supplementary volume (in which I plan to describe and publish reproductions of approximately 100 illuminated manuscripts and detached miniatures not included in the original publication), I would be grateful to receive references to unknown or little-known Dutch illuminated manuscripts, for example, those in out-of-the-way locations or private collections, or those that otherwise escaped Byvanck and Hoogewerff, or that came to light only after their publication. All such references will be fully and gratefully acknowledged in the publication, and private collectors may be assured that any wishes they may have for anonymity will be strictly respected (several manuscripts will be listed only as 'private collection').